САДӘ ИНСАНЫН БӨЈҮК ӘМӘЛЛӘРИ

Абдулла Шаиг—110

Азәрбајҹан Дөвләт Кәнч Тамашачылар Театры барәдә дүшүнәндә, мәдәнијјәтимизин вә әдәбијјатымызын көркәмли нүмајәндәләриндән бири — мүәллим, шаир, јазычы вә драматург Абдулла Шаиг јадыма дүшүр. Онун меһрибан чөһрәси, дүшүнчәли, гајғылы бахышлары көзләрим өнүндә чанланыр. Абдулла Шаигин һәмин театрда әдәби һиссә мүдири ишләдији илләр режиссор вә актјорларын һәвәслә, шөвглә чалышдығы, мүкәммәл тамашалар јаратдығы дөвр иди. О, кәнч коллективин тәшкилатча мөһкәмләнмәси, сәнәткарлыг чәһәтдән јүксәлмәси, бурада мә'нәви иглимин сафлашмасы уғрунда фәдакарлыгла чалышмышды. Ағададаш Гурбанов, Мәммәдаға Дадашов, Әлимәммәд Атајев, Мәһәррәм Һашымов, Јусиф Дадашов, Кәрим Һәсәнов, Сусанна Мәчидова, Һүсејнаға Садыгов, Зәфәр Не'мәтов вә дикәр кәнч актјорлар онун билаваситә тәрбијәсиндән вә гајғысындан бәһрәләнмишдиләр.

Репрессија илләринин јаратдығы аб-һава, мә'нәви иглим јахшы дејилди. Азәрбајҹан ушаг драматуркијасынын јохлуғундан, ихтисаслы режиссорларын олмамасындан истифадә едән театрын бәдии рәһбәри Г. Корнелли һәм пјес јазыр, һәм тәрчүмә едир, һәм дә өзү әсәрләри тамашаја һазырлајырды. О вахт Азәрбајҹан ушаг театрында әсас сима һесаб олунан Г. Корнеллинин сәһнә сәнәти, актјор ифасы, бәдии тәртибат, тамаша һаггындакы сәһв мүлаһизәләри јарадычылыг вә тәшкилатчылыг ишиндә олдуғу кими, актјор кадрлары јетишдирмәк саһәсинә дә өз мәнфи тә'сирини көстәрирди. Чошғун енержијә малик, јаратмаг, ишләмәк арзусу илә јашајан исте'дадлы кәнч актјорлар театр дахилиндәки дарыхдырычылыг мәнкәнәсиндә боғулур, нәјин исә чатышмадығыны дујурдулар. Тамашаларда формализм, натурализм, мүчәррәдлик баш алыб кедирди. Сәһнәдә һоггабазлыг етмәјин, дәмир саггал тахмағын әлејһинә чыхмалары исә кәнч актјорлара баһа отурурду.

Театрын белә чәтин вахтында Абдулла Шаигин ишә башламасы кәнч јарадычы коллективин бөјүк руһ јүксәклијинә сәбәб олду. Доғрудур, А. Шаигдән ики ил әввәл, јә'ни 1935—1937-чи илләр әрзиндә коллектив чох чәтинликлә олса да «Гаралар өлкәсиндә», «Челјускинчиләр», «Дөјүш», «Нәркиз», «Серјожа Стрелтсов» кими мараглы әсәрләри тамашаја гојмушду. Лакин о тамашалар тезликлә көздән салынмышды.

Өзүнүн бүтүн шүурлу һәјатыны кәнч нәслин тә'лим вә тәрбијәси ишинә һәср етмиш А. Шаиг театра һәм ушаг психолокијасыны јахшы дујан, тәчрүбәли, савадлы мүәллим, ишкүзар, сәмими вәтәндаш, һәм дә өзүнәмәхсус јарадычылыг хүсусијјәтләринә малик драматург кими дахил олду. Онун кәнчләр театры үчүн јазды «Хасај» (1937), «Ел оғлу (1939), «Вәтән» (1941), «Ана» (1942), «Фитнә» (1947), «Гарача гыз» (1948) вә «Бир саат хәлифәлик» (1959) пјесләри коллективин јарадычылыг инкишафына мүсбәт тә'сир көстәрди.

А. Шаиг драматуржи јарадычылығына башга жанрлара нисбәтән хејли кеч башламышды. Сәһнә әсәрләрини гәләмә аларкән о, шаир, насир, мүтәрчим вә мүәллим кими танынмышды. Бунунла белә, А. Шаиг һәлә 1910-чу илдән кичик һәчмли пјесләрә мараг көстәрирди. Әдибин истәр тарихи, истәрсә дә мүасир мөвзуда јазылмыш илк пјесләри тәрбијәви нөгтеји-нәзәрдән гијмәтли иди. Онун савадсызлыг әлејһинә гәләмә алдығы «Чобан Мәмиш» (1910), ушаглар арасында тәрбијә мәсәләләриндән данышан «Үрәк тикмәк, јахуд гурбан бајрамы» (1913), «Данышан кукла» (1913), аиләдә ушаға дүзкүн тәрбијә вермәмәк үсулуну тәнгид едән «Шылтаг гыз» (1914) вә ушаглара тәбиәтдәки ајры-ајры һадисәләри көстәрән «Көзәл баһар» (1910) кими әсәрләр мәһз бу чәһәтдән мараглыдыр.

Ики пәрдәли «Көзәл баһар» әсәри 1922-чи илин апрелиндә Аббас Мирзә Шәрифзадәнин режиссорлуғу илә Азәрбајҹан Дөвләт Драм Театрында да мүвәффәгијјәтлә тамашаја гојулмушду. Тәрчүмә етдији «Кимдир һаглы?» (Л. Н. Толстој) вә «Гафгаз чичәкләри» (Ботшал) пјесләри ингилабдан әввәлки Азәрбајҹан театры актјорлары тәрәфиндән дөнәдөнә ојнанылмышдыр.

1945—46-чы ил театр мөвсүмүндә А. Шаигин «Нүшабә» адлы мәнзум драмы Азәрбајҹан Дөвләт Драм Театрында тамашачылара көстәрилмишди. Мөвзусуну Н. Кәнчәвинин «Искәндәрнамә» дастанындан алдығы бу әсәр үзәриндә мүәллиф 1941-чи илдән ишләмәјә башламышды. Әсәр Низаминин 800 иллик јубилеји илә әлагәдар кәнч тамашачылар театрында һазырланмалы иди. Кәнчләр театрында о вахт Нүшабә ролуну ојнајан актриса олмадығындан әсәр бир нечә ил сонра Азәрбајҹан Дөвләт Драм Театрында тамашаја гојулду. Әләскәр Әләкбәров (Искәндәр), Мәрзијә Давудова вә Фатма Гәдри (Нүшабә), Сидги Руһулла (пәһләван Улуч), Әли Гурбанов (Әрәстун) вә башга гүввәтли актјорлар санбаллы сәһнә образлары јаратдылар.

А. Шаиг јахшы билирди ки, ушаг вә кәнчләр театрынын ән мүһүм хүсусијјәтләриндән бири онун педагожи әһәмијјәтли сәнәт очағы олмасындадыр. «Һәм педагожи фәалијјәтим, һәм дә әсәрләримлә мән кәнч нәсли јени руһда тәрбијә етмәк, она мәдәнијјәтимизи, дил вә әдәбијјатымызы өјрәтмәк мәгсәдини гаршыма гојмушам» дејән А. Шаиг театра кәлдији илк күндән е'тибарән педагожи бахымдан бир сыра әмәли тәдбирләр һәјата кечирди. Театра мәктәблиләрдән ибарәт фәаллар топлады. Һәмин фәалларын гүввәси илә аилә, мәктәб вә театр арасында әлагә мөһкәмләнирди. Дәрсә кетмәјән ушаглар мәктәбә чәлб едилир, шакирдләрин мүтәшәккил сурәтдә театра кәлмәләринә шәраит јарадылырды.

Театрда көстәрилән әсәрләрин даһа јахшы гавранылмасы үчүн тамашачылар јаш хүсусијјәтләринә көрә груплара бөлүнүрдү. Тез-тез диспутлар кечирилир, јарадычылыг көрүшләри тәшкил едилирди. Вахташыры театрда дивар гәзети бурахылырды. Мәктәблиләрин көмәји илә ајры-ајры тамашалара аид стендләр дүзәлдилирди. Һәмин стендләрә мүхтәлиф тамашалардан шәкилләр, тәсвир олунан дөврүн кејимләри, гримләри, һадисә баш верән јерин адәт вә ән'әнәләри, көркәмли абидәләри, мәдәнијјәт нүмунәләри әкс олунан фотолар вурулурду. Абдулла Шаигин тәшәббүсү вә рәһбәрлији илә јарадылмыш макетчиләр вә ескизчиләр дәрнәкләриндә чалышан ушаглар һәр илк тамашадан сонра онун бәдии макетини вә ескизини һазырлајыб сәркидә нүмајиш етдирирдиләр.

Бүтүн бу ишләрлә јанашы А. Шаиг театрын репертуарына хүсуси фикир верирди. Аз мүддәтдә театрда «Зорән тәбиб», «Молла Ибраһим Хәлил кимјакәр», «Гачаглар», «Хасај», «Партизан Мәммәд» вә саир мүкәммәл тамашалар һазырланды. О һәм дә театр үчүн әсәр јазан јени-јени кәнч мүәллифләрин јетишмәси гејдинә галды. А. Шаигин тәрбијәчи драматург кими Азәрбајҹан Дөвләт Кәнч Тамашачылар Театрында фәалијјәти коллективин ирәлијә доғру инкишаф јолуну тә'јин етди. Режиссор вә актјор кадрларынын јетишмәсинә, сәнәткарлыг чәһәтдән инкишафына күчлү тә'сир көстәрди.

А. Шаиг актјорлардан ролу садә вә тәбии ојнамағы, сөзләрин ајдын тәләффүзүнү, сәһнә һәрәкәтләринин вә мизанларынын сәлислијинә, дәгиглијинә фикир вермәји тәләб едирди. О, актјорлуға бөјүк гијмәт вә әһәмијјәт верир, бу сәнәтлә мәшғул оланлара мәһәббәтлә јанашырды. Бүтүн варлығы илә кәнчләр коллективинә бағлы олан әдиб бә'зи үздәнираг тәнгидчиләрлә вә бу сәнәт очағыны «икинчи дәрәчәли бир театр» адландыран драматургларла аз вурушмамышды.

Сон сәһнә әсәри олан «Бир саат хәлифәлик» пјеси һазырланарқән А. Шаиг ағыр хәстә олдуғундан театра кәлә билмирди. Оғлу Камал Талыбзадәни мәшгләрә көндәрәр, режиссорун иши, актјорларын ојуну барәдә мә'луматы ондан аларды. Театрын баш режиссору Зәфәр Не'мәтов, актјорлар Јусиф Вәлијев, Әлиаға Ағајев, Һүсејнаға Садыгов, Сусанна Мәчидова, Осман Һачыбәјов, Сүлејман Әләскәров вә башгалары тез-тез гочаман әдибә баш чәкәр, өз ишләриндән данышар, ондан лазыми мәсләһәтләр алардылар.

Тәрәддүд етмәдән демәк олар ки, Азәрбајҹан Дөвләт Кәнч Тамашачылар Театрынын јени јарадычылыг јолуна дүшмәсиндә, онун һәгиги тәрбијә вә сәнәт очағы кими јеткинләшмәсиндә Абдулла Шаиг сәмәрәли фәалијјәт көстәрмишдир. Азәрбајҹан Дөвләт Кәнч Тамашачылар Театрына Абдулла Шаигин адынын верилмәсинин вачиблији бир даһа ајдын һисс олунур. Бу, республика театр ичтимаијјәтинин, сәнәтсевәрләрин арзу вә истәјидир.

ИНГИЛАБ,
сәнәтшүнаслыг доктору.